

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Fenomén poutě v díle Paula Coelho

The Phenomenon of Pilgrimage in Paulo Coelho's Works

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Autor:

Mgr. Zuzana Marie Kostíková, Ph.D.

Anna Wanková

Praha 2019

Poděkování

Předně děkuji své vedoucí práce Mgr. Zuzaně Marii Kostičové, Ph.D. za konstruktivní připomínky, podnětné rady, přívětivý přístup a čas věnovaný konzultacím.

Rovněž děkuji svému příteli a rodině, kteří mě trpělivě podporovali po celou dobu studia.

Anna Wanková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Fenomén poutě v díle Paula Coelha“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Anna Wanková

Anotace

Bakalářská práce se zabývá otázkami podoby Svatojakubské poutě v románu Poutník: Mágův deník brazilského spisovatele Paola Coelho v kontextu Coelhoova spirituálního vývoje a vlivu na pojetí poutnictví. Stručně též mapuje historický vývoj a obecnou roli poutě ve společnosti ve spojitosti s tímto románem.

Klíčová slova:

Paulo Coelho, Svatojakubská pouť, poutník, Santiago de Compostela, poutnictví

Annotation

The bachelor thesis deals with the questions of the form of the Way of St. James in the novel *The Diary of a Magus* of the Brazilian writer Paulo Coelho in the context of Coelho's own spiritual development and influence on the concept of pilgrimage. It also briefly maps the historical development and general role of pilgrimage in society in connection with this novel.

Keywords

Paulo Coelho, Way of Saint James, pilgrim, Santiago de Compostela, pilgrimage

Obsah

Úvod.....	7
Paulo Coelho.....	9
Životopis Paula Coelha.....	10
Spisovatel Coelho.....	14
Odkaz Paula Coelha v České republice.....	16
Coelho dnes.....	18
Stručná historie poutnictví	19
Motivace poutníků.....	21
Svatojakubská pout'	23
Pout' do Santiaga de Compostela dnes.....	25
Poutnictví.....	27
Coelho perspektivou myšlení Victora Turnera.....	28
Coelho perspektivou myšlení Erika Cohena.....	31
Coelho perspektivou myšlení Nancy Freyové.....	34
Prvky New Age v Coelhoově Svatojakubské pouti.....	37
Závěr.....	39
Použitá literatura a zdroje:	41

Úvod

Fascinace putováním je hluboce zakořeněná v lidské přirozenosti, což lze doložit například na nejvýznamnějších literárních dílech jako jsou Homérova *Odyssea* či Danteho *Božská komedie*. Náboženské poutě jsou v jistém ohledu variacemi téhož, tedy směřováním k cíli, provázené mnohdy až hraničními situacemi a dobrodružstvími, formujícími život poutníka.

Paulo Coelho v žebříčcích prodejů celosvětově vystoupal na nejvyšší příčky. To můžeme číst jako zprávu o narůstajícím vlivu a životaschopnosti myšlení kulturního okruhu Jižní Ameriky, respektive Brazílie, odkud tento autor pochází. Z evropského hlediska se tato země a její kultura jeví v řadě ohledů jako neprobádaný terén. Doposud se prodalo přes sto milionů výtisků Coelhoových knih, jeho dílo *Alchymista* je dokonce zapsáno v Guinnessově knize rekordů v kategorii nejprodávanější kniha žijícího autora, přesto neexistuje uspokojující množství studií, které by se zabývaly jeho osobou, myšlenkami a vlivem na společnost (v tomto případě na náboženství).

Nejen pro masové rozšíření jeho díla a pro popularitu mezi širokou veřejností, ale i pro jeho ambice lidi motivovat ke změnám životních postojů, je potřeba věnovat pozornost analýze myšlení tohoto brazilského autora, jeho dopadu a vlivu na veřejnost (navzdory často negativním literárním kritikám a geografické vzdálenosti autorova domova, jelikož jeho vliv v hojné míře prosakuje do celého světa).

Tato práce si prostřednictvím knihy *Poutník: Mágův deník* klade za cíl analyzovat chápání náboženské pouti právě Paulem Coelhem na pozadí jeho vlastní spirituality, životní zkušenosti a literární tvorby. Nejprve se v práci zaměřím na rozbor života brazilského spisovatele, přičemž největší důraz bude kladen na vývoj a podobu osobní spirituality Coelha. Posléze charakterizuji, jaká jsou specifika pojetí Coelhoovy poutě. Budu se zamýšlet, zda některé aspekty poutě modifikuje či naopak praktikuje v tradičních kolejích.

Coelhovo chápání a prožívání poutě bude porovnáno s pohledy předních antropologů (Viktora Turnera a Erika Cohena), zabývajících se tímto tématem v obecnějších rovinách. Vyskytují se prvky New Age poutnictví ve zmíněné Coelhoově knize a jeho myšlení vůbec? V tomto ohledu budu knihu analyzovat perspektivou práce religionistky Laurel Swisslerové a kulturologa Adriana Ivakhiva.

Reakce mnoha čtenářů, vydávajících se díky knize na svou vlastní pout', ukazuje, že ve věci poutnictví není Coelho jen beletristou, ale díky svému rekordnímu ohlasu a motivačnímu étosu ve svých příbězích je i činitelem, formujícím specifickou podobu poutnické praxe v současné době. Ovlivňuje jeho dílo očekávání, se kterými dnešní poutníci vyrážejí na Camino? Je Coelho důkazem, že se v současnosti pozice Svatojakubské poutě v kontextu ostatních poutí odlišuje a má tak své unikátní místo?

Paulo Coelho

Textů, referujících o životě Paula Coelhoa, byla vydána celá řada, ovšem za stěžejní a v dostatečné míře detailní lze považovat především knihu *Mág: Paulo Coelho*¹ a *Zpověď poutníka*² - právě tyto dvě publikace jsou základními pilíři v případě informací o životě komerčně nejúspěšnějšího brazilského autora. Dílo *Zpověď poutníka* bylo sepsáno španělským novinářem a filologem Juanem Ariasem. Kniha se skládá z více než desítky kapitol, které jsou vždy přepisem rozhovorů na rozličná témata; od Coelhoova soukromého života, přes vlastní definování jeho čtenářů, až po názory na politiku, magii, náboženství a další oblasti života, které následně doplňuje a zhodnocuje autor knihy Arias.

Dílo neprošlo autorizací samotného Coelhoa, jenž podle svých slov Ariasovi údajně důvěřuje³ a proto ani nepotřebuje knihu kontrolovat před samotným vydáním. Přesto ji lze považovat za relevantní materiál k pochopení myšlení brazilského spisovatele, už jen pro samotnou skutečnost, že od doby vydání se Coelho nevymezil ani nedementoval žádnou z otištěných vět.

Druhou knihou, která je významná pro tuto práci a porozumění Coelhoovi, je publikace *Mág: Paulo Coelho* od významného brazilského žurnalisty Fernanda Moraise. Jedná se rozsáhlou biografii Coelhoa. Sběru všech materiálů autor věnoval několik let, během kterých dostal výjimečnou šanci nahlédnout do vlastních deníků Coelhoa, po dlouhou dobu pobýval se spisovatelem při jeho cestách v zahraničí, absolvoval mnoho rozhovorů s Coelhovou rodinou a lidmi, kteří spisovatele doprovázeli na jeho životní cestě.

Je potřeba také neopomenout, že tato práce se zabývá žijícím autorem, který je velmi aktivní v kyberprostoru. Tato skutečnost do velké míry determinuje možnosti práce s prameny; proto je často odkazováno na různé sociální sítě.

1 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3.

2 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7.

3 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 12.

Životopis Paula Coelho

Paulo Coelho je mnohými považován za mimořádnou osobnost brazilské literatury.⁴ Autorka Dějin brazilské literatury Stegagno Picchiová jeho dílo charakterizuje jako „*astrologicko-esoterické*“⁵. Coelhoův život započal po těžkém porodu v roce 1947, kdy přišel na svět do katolické rodiny střední třídy inženýra Pedra Quierma de Souzy a Lygie Araripě Coelhové.⁶ Studoval na Jezuitském gymnáziu, kde mu Jezuité měli vštěpovat základy disciplíny, ale zároveň v něm zažehli averzi ke katolické církvi. Jak sám tvrdí, vnucování víry je podle něj tím vůbec nejlepším způsobem, jak u druhých vyvolat opak, tedy nechuť, vzbouření se a odklon od víry.⁷ K němu u spisovatele také došlo a ihned po škole na čas se distancoval od katolictví a začal se seznamovat s díly Hegela a jeho následovníků Marxe a Engelse a v tomto období se na čas považoval za marxistu a ateistu.

V stejné době byla marxistická literatura v Brazílii zakázaná, což byla skutečnost, která Coelhoa spíše přitahovala, vše zakázané nebo jiné chtěl zakusit, proto taky záhy začal experimentoval i s drogami (kokain, LSD, halucinogeny, marihuana). Ateismus, materialismus a marxistické teorie však Coelhoovi dle jeho slov záhy přestaly stačit, toužil po odpovědích na klasické existencionalní otázky jako: „*Kdo jsem já? Co tady dělám? Jak skončím? Kde jsem začal?*“⁸, tehdy se znovu rozhodl hledat svou duchovní cestu.

V této době se seznámil s hnutím hippies, hudbou Beatles a byl jimi naprosto pohlcen. Duchovní svět, ve kterém byl vychován, mu v dané době neimponoval a tak se ovlivněn atmosférou hippies rozhodl pro studium východní spirituality; jógy, buddhismu, Haré Kršna. Ostatně prvky jógy, meditace nacházíme také v knize *Poutník: Mágův deník*, kde jsou tyto praktiky součástí několika rituálů, které postava Coelhoa na pouti musí vykonat.

4 STEGAGNOVÁ PICCHIOVÁ, LUIANA, *Dějiny brazilské literatury*, Praha: Torst, 2007. ISBN 978-80-7215-322-0, s. 582.

5 STEGAGNOVÁ PICCHIOVÁ, LUIANA, *Dějiny brazilské literatury*, Praha: Torst, 2007. ISBN 978-80-7215-322-0, s. 582.

6 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 17.

7 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 94.

8 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 94.

Tehdy byl ovlivněn mnoha mistry i různorodou filosofií, ale i tato pestrá směsice mu po čase přestala dostačovat a hledal dál svou cestu. Jeho zájem se dále upřel k černé magii a také se seznámil s myšlenkami Aleistera Crowleyho – světoznámého průkopníka satanismu. Ty jej natolik fascinovaly, že se stal členem brazilské odnože skupiny Ordo Templi Orientis. Této skupině slíbil věčnou oddanost a přijal nové magické jméno *Luz Eterna* (Věčné Světlo).⁹ Tato věrnost se promítla i v jeho hudebních textech, které psal pro brazilského zpěváka Raula Seixase, jehož k O. T. O. taky přivedl. Coelho sám říká, že se v textech snažil podprahově zmiňovat základní myšlenky O. T. O. (například v textu písně *Sociedade Alternativa*).¹⁰ Prostřednictvím této skladby rádia a jeho posluchači (píseň byla u veřejnosti hodně oblíbená) nevědomky symbolicky podporovali O. T. O., v refrénu songu je totiž vzýván Satan: „*Aí žije! Aí žije, aí žije alternativní společnost!*“¹¹

Členství v O. T. O. v jeho případě ale nemělo dlouhého trvání (netrvalo ani dva měsíce).¹² Brazilský spisovatel, spolu se svou tehdejší přítelkyní, totiž údajně zažil setkání se Satanem, které jej natolik vystrašilo, že se rozhodl z O. T. O. okamžitě vystoupit. Coelho tvrdí, že v té době již nebyl aktivním uživatelem LSD a tak se tato zkušenost, dle jeho slov, nemohla stát v důsledku drogového delíria.¹³ Jednoho dne, když byl sám doma, začalo údajně vše kolem něj černat a tato černota měla být i fyzicky viditelná, ozývaly se děsivé zvuky, Coelho prý doslova cítil přítomnost zla a měl pocit, že se blíží jeho smrt. Ve stavu hrůzného sevření strachem byl stále i ve chvíli, kdy jeho tehdejší partnerka Gita dorazila domů. Gita údajně cítila totéž co Coelho, tedy všudypřítomné zlo, „černotu“ a očekávání smrti.

Tehdy si brazilský spisovatel dle svých slov prý rozpomenul na Boha a křesťanské základy, které mu vstúpila škola spolu s jeho rodinou a začal se modlit. Poté vytáhl bibli, aby nahlas spolu s Gitou citovali údajně náhodně vybrané pasáže evangelia sv. Marka 9, 24: „*Věřím,*

9 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 254, 256.

10 KOSTÍČOVÁ, ZUZANA M., „Cesty za duchovními průvodci: Démoni a andělé v díle Paula Coelho“, *DINGIR* 3 (3, 2013): s. 97-99.

11 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 255.

12 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 277.

13 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 257.

pomoz mé nedověře“,¹⁴ tato situace se měla odehrávat ve sprše, pod proudem vody (pravděpodobně má jít o analogii s křtem a smytím člověka od hříchů). Tuto větu údajně opakovali více než tisíckrát a Paulo se zároveň nahlas vzdal svého členství v O. T. O., myšlenek Crowleyho a touhy setkat se se Satanem. Dle Coelhoova deníku tato situace po několika hodinách skončila, ale stala se důvodem pro jeho odchod z O. T. O. Coelho se domnívá, že za své členství v O. T. O. byl záhy Bohem potrestán, když byl spolu se svou partnerkou několik dnů po zmíněné zkušenosti zadržen a mučen (pravděpodobně právě z důvodu členství v O. T. O. a kvůli snaze informační služby získat informace) brazilskou vojenskou informační službou.¹⁵

Po letech spirituálního tápání a údajné intenzivní duchovní zkušenosti, vycházející z návštěvy koncentračního tábora v Dachau, se navrácí ke katolictví.¹⁶ Jeho pojetí křesťanství však není konvenční, ale je do jisté míry specifické. Například v rozhovoru pro magazín Guardian překvapivě označil Ježíše za „bonvivána“ s odkazem na jeho proměnu vody ve víno (nikoliv naopak).¹⁷ Ze střípků vyjádření jako je toto, lze vytušit jeho vlastní chápání křesťanství, které se ne vždy blíží tradičnímu pojetí exegeze.

Součástí Coelhoova dospívání byla i opakovaná zkušenost s hospitalizací v ústavu pro duševně choré, kde jej rodiče nechali v mládí zavřít dokonce třikrát (ve zveřejněné zdravotní kartě jsou jako důvody uvedeny; agresivita, nepřátelskost, jiné politické názory a pochybnosti o synově sexualitě).¹⁸ Po absolvování gymnázia zamířil na přání rodičů studovat práva, která ale nikdy nedokončil.

Při studiích v sobě našel nadšení pro divadlo a jistý čas se mu i věnoval. Později se vydal na cestu po Spojených státech a Mexiku, kde při nahodilých jízdách vlaky a autobusy cíleně vyhledával společnost hippies komunity. Po návratu z cest založil alternativní časopis, nazvaný 2001 a také působil jako reportér brazilských novin O Globo. Právě díky práci v novinách

14 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 259.

15 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 269.

16 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 119.

17 JEFFRIES, STUART, „Paulo Coelho on Jesus, Twitter and the difference between defeat and failure“ [online], *theguardian.com*, 2013, citováno prosinec 2018, dostupné online na: <https://www.theguardian.com/books/2013/mar/17/paulo-coelho-manuscript-found-in-accra>

18 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 112.

se Coelhoova životní dráha střetla se zmíněným hudebním producentem a zpěvákem Seixtasem, který se stal jeho blízkým přítelem a změnil dosavadní život autora. Spisovatelova spolupráce se Seixtasem jej přiměla k sepsání stovek hudebních (rockových) textů začal bohatnout.

Coelho sám hovoří o třech mezních situacích, které údajně zásadně formovaly jeho život. První z nich je návrat ke katolické víře. Ten, dle jeho slov, započal zmíněnou zkušeností z koncentračního tábora Dachau, kterýžto navštívil během své duchovní cesty po Evropě v roce 1979, kdy se měl pokusit nalézt vlastní smysl života. Zde na něj měla dolehnout tíha a pochmurnost místa a též poznání, že historie se neustále opakuje a že člověk v průběhu dějin stále dělá tytéž chyby. Tehdy si údajně uvědomil, že on sám musí ve svém životě něco změnit a přispět svým dílem k tomu, aby se již podobné hrůzy nikde neděly.¹⁹

O několik měsíců později se v hotelu v Amsterdamu potkal s mužem, které (jako „zjevení“) zahlédl již v Dachau, jménem Jean.²⁰ Tento tajemný Jean brazilského autora, jak on sám píše, přivedl zpět ke katolické víře, respektive z něj opět učinil praktikujícího katolíka (tentokrát již dobrovolně) a zůstává dodnes jeho duchovním rádcem a učitelem.

Jean i Coelho nyní údajně patří ke katolickému řádu R. A. M. , jehož název autor vysvětluje jako zkratku španělských slov „*rigor (přísnost), amor (láska) a misericordia (milosrdenství)*“, ²¹ a zároveň také latinsky jako „*Regnum agnus mundi (království beránka světa)*“ ²² Tento údajný katolický řád podle Coelhoa prý vznikl před více než pěti sty lety,²³ jedná se o spolek uvnitř katolické církve a jde spíše o žitou praxi než teorii posvátna.²⁴ Nabízí se zde také možnost, že skutečný řád, jehož je členem, má zcela odlišný název a Coelho jej nechce správně specifikovat z důvodu ochrany sebe i spoluvěřících. Existuje však i nebezpečí, že Coelho vědomě či nevědomě fabuluje. Nelze totiž s jistotou vyloučit, že se jedná o čistý výmysl a žádný podobný řád neexistuje a vznik tohoto spolku je pouze výplodem Coelhoovy fantazie pro zatraktivnění či „zmagičtění“ své osoby v očích čtenářů.

19 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 116 - 118.

20 K osobě údajného duchovního mága Jeana není možné dohledat jakékoliv materiály, máme pouze informace, které nám poskytl Coelho. V knize *Mág* můžeme jen najít údajnou fotografii muže.
MORAIS, Fernando. *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*. Praha: Argo, 2009, s.484. ISBN 978-80-257-0126-3.

21 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 119.

22 KOSTÍČOVÁ, ZUZANA M., "Cesty za duchovními průvodci: Démoni a andělé v díle Paula Coelhoa", *DINGIR* 3 (3, 2013): s. 97-99.

23 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 119.

24 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 119 - 120.

Nebo se skutečně může jednat o malou skupinu věřících, které dokázal oslovit jeden z takzvaných vandrujících biskupů (je-li jím právě Jean) a jejich praxe se předává pouze orální cestou. V tomto případě můžeme o R. A. M. pouze spekulovat, jelikož není možné dohledat jakékoliv písemné materiály či jiné stopy mimo Coelhoovy knihy a rozhovory s Coelhem, vztahující se k tomuto údajnému katolickému řádu.

Druhým důležitým životním milníkem byla svatojakubská cesta do Santiaga de Compostela. Na motivy vlastní zkušenosti tohoto putování později napsal v roce 1987 svou první úspěšnou knihu *Poutník Mágův deník*, kterou se v této práci budu zabývat.

Třetí formující událostí je Coelhoova cesta do Prahy v roce 1982. Zde měl požádat Pražské Jezulátko o splnění svého životního snu – stát se slavným spisovatelem. Sen se skutečně začal naplňovat roku 1987, kdy Coelho zaznamenal komerční úspěch v Brazílii právě se svou knihou *Poutník: mágův deník*. Tento z pohledu katolické věrouky problematický moment ikonodulie (teologická idea, vyskytující se na hraně modloslužebnictví) v očích Coelha přinesl své ovoce. Jedná se o román s autobiografickými prvky, kde je sám Coelho hlavní postavou - poutníkem, který se vydává na pěší cestu do Santiaga de Compostela. Intenzivní prožitek z vykonané pouti jej inspiroval natolik, že se do psaní knihy pustil ihned čerstvě po dokončení poutě, ještě ve Španělsku.

Následující vydané dílo *Alchymista*²⁵ zaznamenalo ještě větší úspěch. *Alchymista* je dokonce zapsán v Guinessově knize rekordů jako nejpřekládanější kniha žijícího autora.²⁶ Coelho je velmi plodným spisovatelem, jehož dosud publikovaná bibliografie čítá více než dvacet knih. S přihlédnutím k číslům prodeje Coelhoových knih, kdy ve věku šedesáti let dosáhl prodeje sto miliónu výtisků po celém světě,²⁷ můžeme říci, že jeho neskromný sen stát se slavným spisovatelem byl bezesporu naplněn.

Spisovatel Coelho

Od dětství byla Coelhoovým snem kariéra spisovatele. Mnoho času věnoval četbě knih

25 COELHO, PAULO, *Alchymista*, Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1526-0.

26 „O autorovi“[online], *coelho.cz*, citováno duben 2019, dostupné online na: <http://www.coelho.cz/o-autorovi.html>

27 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 466.

věhlasných autorů, přičemž někteří z nich jeho fantazii ovlivnili v pozdější tvorbě. Jako jeden příkladů můžeme uvést inspiraci Carlosem Castanedou (výraznou postavou mimo jiné díky své specifické formě spirituality), která se projevila především právě v knize *Poutník: Mágův deník*, ať už zmíněním čaroděje dona Juana, a nebo také konstatováním, že „*scény s nepřítelem jsou psány téměř podle Castanedovské předlohy, stejně jako scéna u vodopádu, scéna s pohřbením zaživa*.“²⁸ Coelho sám jistou inspiraci otevřeně přiznává a tvrdí, že Castaneda je stále jeho idolem, ovšem zároveň říká, že se necítí být Castanedovým pokračovatelem. On sám spatřuje mezi oběma odlišnosti a prohlašuje: „*Mimořádné věci nejsou vlastnictvím několika málo privilegovaných a vyvolených osob, ale patří všem, i těm nejobyčejnějším lidem*.“²⁹

Dalším případem je proslulý argentinský literát Jorge Luise Borges – ten měl být pro Coelho inspirací k jeho životnímu snu stát se spisovatelem.³⁰ Borgesovo dílo *Alef*³¹ (respektive jeho četba), ve kterém rafinovaně kombinuje realitu s fantazií při hledání transcendence,³² se stalo pro Coelho jedním z impulzů k sepsání stejnojmenné knihy.³³

Svou psanou fikci explicitně spojuje se svými osobními zkušenostmi a zážitky. Doslova říká: „*Moje knihy totiž, přestože jde o literární vyprávění, zpravidla nejsou fikce. Je to něco, co jsem opravdu prožil*.“³⁴ Možná i pro tuto proklamovanou úzkou syntézu Coelhoa reálného a fikčního světa se mu dostává obrovského ohlasu od čtenářů. Tento ohlas je možné postihnout na základě stovek emailů, dopisů, komentářů na sociálních sítích,³⁵ které se denně ke spisovateli dostávají.

Zprávy jsou zpravidla plné poděkování za knihy a za myšlenky v nich obsažené, které čtenářům údajně změnily život. Lidé, ovlivnění jeho knihami, se v děkovných sděleních obvykle zároveň svěřují s vlastními strastmi, zklamáními a zmary, které je potkaly. Pravděpodobně u čtenářů dochází k velké míře identifikace, jelikož píší, že zažili podobné

28 KOSTÍČOVÁ, ZUZANA M., "Cesty za duchovními průvodci: Démoni a andělé v díle Paula Coelhoa", *DINGIR* 3 (3, 2013): s. 97-99.

29 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 142.

30 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 17.

31 BORGES, JORGE LUIS, *Fikce: Alef*, Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0146-1.

32 DEL SAZ, AUGUSTÍN, *Literatura iberoamericana*. Barcelona: Editorial Juventud, 1978, s. 193. ISBN 84-261-1505-5.

33 COELHO, PAULO, *Alef*, Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0474-5.

34 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 137.

35 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 466.

situace a stavy, které Coelho líčí ve svých příbězích, a sdělují Coelho, jak jim jeho díla pomohla k uvědomění a nasměrování života lepším směrem. Zde narážíme na doklad terapeutické dimenze Coelhoovy činnosti.

Novinář Juan Arias byl přítomen Coelhoově setkání se čtenáři při autorském čtení, které v něm vzbuzovalo dojem psychoterapie.³⁶ Po této zkušenosti se zamýšlí nad kritiky Coelha – ti si podle něj neuvědomují, že Coelho dávno překročil svou roli spisovatele a stal se pro mnoho lidí vzorem, rádcem, motivátorem či psychoterapeutem. S ohledem na autorovo časté adresování témat motivace, smyslu života či duchovní cesty i v neliterárních vyjádřeních (v online světě svých účtů na sociálních sítích) lze vytušit, že autor sám si tyto další rozměry svého veřejného působení uvědomuje a záměrně s nimi pracuje.

Obdobně uvažuje Fernando Morais v Coelhoově biografii *Mág*, když píše, že brazilský spisovatel už překročil hranici literárního světa a stal se osobností, podle které jsou pojmenovány jídla, ulice, atd., zároveň také typ psychotických stavů, které se u mnoha lidí prý projevovaly při cestě do Santiaga de Compostela.³⁷ Coelho sám se v publikacích o svém životě i v rozhovorech zamýšlí nad budoucností svých knih. Domnívá se, že lidé jsou v současnosti ke spiritualitě vnímavější než dříve a v dalším století k ní budou tíhnout ještě více. Zmíněný vzestup vnímavosti spirituality však vysvětluje pouze omezenou optikou poptávky po svých knihách, zkušenostmi ze setkání se čtenáři a ohlasy od čtenářů, jež se k němu různorodými cestami dostanou.³⁸

Odkaz Paula Coelha v České republice

Česká republika má pro Paula Coelha zvláštní význam. Jak již bylo zmíněno, roce 1982 údajně požádal v Kostele Panny Marie Vítězné a svatého Antonína Paduánského Pražské Jezulátko o splnění svého největšího snu: stát se spisovatelem. Po letech již právě jako známý spisovatel se Coelho do Čech opět vrátil a přivezl Jezulátku darem nový ručně vyšíváný plášť, který může každý návštěvník spatřit spolu s ostatními darovanými oděvy v prvním patře kostela.³⁹ Jeho vztah k České republice je mimo jiné komentován slovy: „Českou republiku Coelho

36 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 23.

37 MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0126-3, s. 466.

38 ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 27.

39 FAJKUSOVÁ, Andrea, „COELHO: DEBO MI FAMA AL NIÑO JESÚS DE PRAGA“ [online], *radio.cz/es*, citováno prosinec 2018, dostupné online na: <http://www.radio.cz/es/rubrica/notas/coelho-debo-mi-fama-al-nino-jesus-de-praga>

*považuje za svůj druhý domov, jelikož jeho současný život začal po první návštěvě Prahy.*⁴⁰ Coelho patří v České republice mezi nejprodávanější autory, v roce 2016 překročil prodej jeho knih milión kusů.⁴¹ Spisovatel zde pravidelně jezdívá na besedy se svými čtenáři a opakovaně se zde klaní Pražskému Jezulátku. Jeho příznivci dokonce provozují webovou stránku v českém jazyce,⁴² na které je možné dohledat veškeré aktuální informace o autorovi, seznam vydaných knih v češtině a články související s jeho životem. Pouto autora s českými čtenáři je v tomto ohledu jedinečné. I proto je v českém prostředí potřeba upínat badatelskou pozornost jeho směrem.

Jeho vazba na Pražské Jezulátko může do jisté míry ilustrovat charakter Coelhoova vnímání křesťanství – totiž balancování na hraně modloslužebnictví. Ve své modlitbě nejprve vyjádřil touhu týkající se vlastní kariéry, aby posléze na oplátku přinesl hmotný dar konkrétnímu artefaktu, v jehož blízkosti rozjímal a prosil, jako výraz díky za vyplnění přání kariérního rozvoje. Taková praxe nám může vyvolat reminiscence, kdy zástupy návštěvníků Karlova mostu se dotýkají bronzové plakety u sochy Jana Nepomuckého, aby se jim v budoucnu vyplnila jejich přání.

Česká republika se řadí podle některých průzkumů k jednomu z nejsekulárnějších zemí na světě.⁴³ Češi v sedmdesáti dvou procentech neuvádějí žádnou náboženskou příslušnost a jsou v rámci výzkumů Pew Research Centre v rámci osmnácti zemí střední a východní Evropy uváděni jako výjimka.⁴⁴ V knize *Náboženství v menšině* se autoři zabývají výzkumem náboženské a spirituální scény v České republice s konkrétním zaměřením na případy České Lípy a Mikulova. V tomto výzkumu se vychází z premisy, že česká společnost, ač sama sebe vnímá jako silně nevěřící, často věří v nadpřirozeno, v život po životě, ve vyšší moc, v transcendentno, zkrátka v „něco“, co nedokáží přesně charakterizovat (religionista a sociolog

40 FAJKUSOVÁ, Andrea, „*COELHO: DEBO MI FAMA AL NIÑO JESÚS DE PRAGA*“ [online], *radio.cz/es*, 2005, citováno prosinec 2018, dostupné online na: <http://www.radio.cz/es/rubrica/notas/coelho-debo-mi-fama-al-nino-jesus-de-praga>

41 ČTK, „Do Prahy přijede spisovatel Coelho, v češtině se prodal milion jeho knih“ [online], *lidovky.cz*, 2016, citováno prosinec 2018, dostupné online na: http://www.lidovky.cz/do-prahy-prijede-coelho-v-cestine-se-prodal-milion-jeho-knih-p43-/kultura.aspx?c=A160309_095428_ln_kultura_hep

42 „Paulo Coelho“ [online], *paulocoelho.cz*, citováno duben 2019, dostupné online na: <http://www.coelho.cz/>

43 LUŽNÝ, DUŠAN., NEŠPOR, R. ZDENĚK, *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, Praha: Malvern, 2008, ISBN 978-80-87580-08-0, s. 20.

44 MRÁZEK, MILOŠ, „Nová čísla o evropské religiozitě: Češi stále výjimkou.“, [online], *DINGIR*, 2017, citováno prosinec 2018, dostupné online na: <http://info.dingir.cz/2017/05/nova-cisla-o-evropske-religiozite-cesi-stale-vyjimkou/>

Tomáš Halík přímo hovoří o Čechách „něcistech“.⁴⁵ Tento závěr může být jednou z odpovědí na otázku, proč jsou příběhy Coelho v České republice tolik prodávány. Knihy se spirituální tematikou se pravidelně nacházejí na předních příčkách prodejnosti. Například v žebříčku největšího knihkupectví (Neoluxor) u nás bychom za rok 2016 v seznamu nejprodávanějších padesáti děl našli Vyzvědačku od Coelho, Čtyři dohody od Dona Miguela Ruize a Mnicha, který prodal své Ferrari od Robina S. Sharma.⁴⁶ Ve všech případech se jedná o publikace, které bychom mohli charakterizovat jako populárně psanou spirituální literaturu s exotickým nádechem, určenou pro širokou veřejnost. Jedná se o díla, která se vyznačují jednoduchou stylistikou a zplošťující redukcí komplikovaných duchovních otázek často na všeobecně přijatelná moudra.

Coelho dnes

Coelho je i přes svůj pokročilý věk stále velmi sociálně činný. Poskytuje často rozhovory a téměř denně přispívá na všechny sociální sítě, počínaje Facebookem, kde pořádá pro své sledující i živá vysílání, provozuje svůj profil na serveru Youtube, na sítích Instagramu a Twitteru a aktivně píše i vlastní blog. Na všechny platformy kromě jiného pravidelně přidává vlastní citáty povětšinou motivačního typu (například „*Když něco opravdu chceš, celý vesmír se spojí, abys to mohl uskutečnit.*“⁴⁷). S těmito citáty pak každoročně vychází diáře, jejichž struktura také bývá odvozená od tématu cesty. Též jako spisovatel je Coelho stále činný, v loňském roce vyšla v českém překladu nejnovější kniha Hipík.⁴⁸

45 HALÍK, TOMÁŠ, „O ateismu, pochybnostech a víře“ [online], *halik.cz*, 2015, citováno duben 2019, dostupné online na: http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/nabozenstvi-spolecnost/clanek/45/?fbclid=IwAR1Pjd9-tXiuSl_UsVIk7LhOdCtKmGzLRsYuARG9JuLhNarbx8XFyN-AsR4

46 „50 nejprodávanějších knih roku 2016“ [online], *Neoluxor.cz*, 2016, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://luxor.cz/blog/specialy/50-nejprodavanejsich-knih-roku-2016--1622/>

47 Citát zveřejněný na Coelhoově oficiálním blogu (původem z knihy Alchymista) „Paulo Coelho“ [online], *paulocoelhoblog.com*, citováno duben 2019, dostupné online na: <http://paulocoelhoblog.com/>

48 COELHO, PAULO, *Hipík*, Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2636-5.

Stručná historie poutnictví

Abychom dovedli lépe porozumět specifikům Coelhovy poutě, je potřeba alespoň velmi stručně nastínit historii, vážící se k poutnictví a poutím. Antropolog Erik Cohen hovoří o primitivních společnostech (pravěk), kde se lidské duchovní centrum nachází tam, kde člověk i fyzicky žije, svět mimo toto teritorium perspektivou svého omezeného kosmu považuje takový člověk za nebezpečný a chaotický, proto se nesnaží hledat jinde. Pokud v rámci lidské imaginace se přemístí svatá místa jinam - mimo limity skutečného světa (kupříkladu představa křesťanského ráje), vzniká zájem o poutě. Z tohoto se rodí počátek neinstrumentálního cestování, tedy poutí. To se dělo u zemědělských společností (starověk, středověk).⁴⁹

Odkazy na cestování na poutní místa v Jeruzalémě můžeme nalézt již v Bibli u Lukáše.⁵⁰ Zde a v dalších biblických příbězích se měli později inspirovat první křesťanští poutníci, putující především do Izraele a k hrobům mučedníků a apoštolů. Po čase se rozvinula poptávka věřících po větším množství posvátných míst a tak si jednotlivé národy později vytvořily vztah ke svým světcům (v českém případě například ke svatému Václavovi), jejichž dědictví na sebe navázalo další vznikající poutní místa.⁵¹ V celoevropském měřítku se paralelně rozvinul kult uctívání Matky Boží (například Chartres, Loreto, později Lurdy).

Skutečnost, že se poutníci v rámci Evropy pohybovali v určitém ohledu v téměř jednotném prostřední a také, že latinu bylo možné slyšet v kostelích a fungovala v rámci vzdělanějších vrstev jako univerzální dorozumívací prostředek (*lingua franca*), značně zjednodušovala a atraktivňovala toto putování.⁵² Během raného středověku si však mohlo dovolit putovat pouze nízké procento populace. S přelomem tisíciletí došlo ke zvýšení počtu obyvatel a růstu měst, což podnítilo rozvoj organizovaného poutnictví. Důležitou proměnnou vývoje poutnictví byla také probíhající reconquista.⁵³

49 COHEN, ERIK, „A Phenomenology of Tourist Experience.“ *Sociology-the Journal of The British Sociological Association - SOCIOLOGY*. 13, s. 179-201, <https://doi.org/10.1177/003803857901300203>, s. 180.

50 *Bible*, Lukáš 2, 41-52.

51 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s.15-16, 24.

52 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 20.

53 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 22.

Jedním z klíčových faktorů, ovlivňujících vývoj poutnictví bylo v devátém století uzavření přístupu křesťanům na poutní místa v Jeruzalémě, tradičně spjatých s životem Ježíše Krista. Tehdy se těžiště poutnictví přesouvá do Francie, Německa, severní Evropy a do pro nás důležitého Santiaga de Compostela. V Evropě tak dochází ke vzniku mnoha svatyní – tedy k takzvanému poutnímu polycentrismu. Období křížových výprav v evropských dějinách znamená usilování o přístup do Svaté země, přesněji řečeno do tamějších poutních míst, což probíhalo v duchu střídavých úspěchů a neúspěchů ve vleku tohoto zdlouhavého mezicivilizačního a mezináboženského konfliktu.

Po roce 1291, kdy Křižáci ztrácejí poslední oblasti v Izraeli, dochází k opětovnému znásobení zájmu o poutní místa v Evropě, kde se milióny poutníků vydávají na cesty především do Říma, Cách a Santiaga de Compostela.

Motivace poutníků

Podle Norberta Ohlera – německého historika byla římskému, řeckému i židovskému světu blízká idea, že se božstva zjevují na konkrétních místech. Stejně tak ze Starého zákona víme, že Bůh se lidem ukazoval na různých význačných lokacích. Zároveň se tušilo, že Boží následovníci některá místa posvětili svým utrpením, případně zde můžeme nalézt jejich ostatky.⁵⁴ Z důvodu „magična“ těchto lokalit mnozí toužili tato místa navštívit a být tak poblíž (například ostatkům pohřbených apoštolů).

Také v období křížových výprav bylo motivací poutníků zakoušet fyzickou přítomnost v místech spjatých s evangelií. Dále pro řadu poutníků bylo vykonání cesty motivováno vidinou odpuštění hříchů. Příležitostně bývala pouť ukládána jakožto represivní nástroj vůči heretikům, kteří měli během poutě přehodnotit svůj názor a také vůči trestancům, pro které se mělo jednat o kajícínou cestu, mnohdy konanou v okovech.⁵⁵

Podle Ohlera nalézala většina poutníků pro svou cestu více motivů. Pro poutníka raného a vrcholného středověku byla důležitá role askeze, těžkosti a sebeobětování, v pozdním středověku naopak převládala touha po jakémsi druhu zábavy a dobrodružství. Stejně jako dnes se ale ani v minulosti nedalo mluvit o homogenní komunitě mající stejné motivy.⁵⁶ Navazující vývoj byl podmíněn variacemi již zmiňovaných proměn.

V posledních několika dekadách motivy poutníků do Santiaga reflektuje antropoložka Nancy Freyová, která taktéž zmiňuje široké spektrum motivací každého jednotlivého poutníka. Krom poutníků, inspirovaných zkušeností svých přátel, či těch, kteří si zcela bez dalších hlubších informací vybrali tuto pouť v katalogu cestovní kanceláře, zároveň uvádí neobvyklejší příklady, které ilustrují širší možných motivací. Raritním příkladem se zdá být motivace v podobě lékařského doporučení, autorce dokonce jsou známy případy, kdy doktoři v Brazílii i Španělsku svým pacientům poradili, aby se vydali na pouť do Santiaga, kvůli redukci stresu, který zažívají v každodenním životě, a zlepšili tak svou fyzickou i psychickou kondici.⁵⁷

54 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 58.

55 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 69-70.

56 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 72.

57 FREYOVÁ, NANCY L., *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*, Berkeley – Los

Dle jejích slov se mnoho amerických poutníků, mířících do Santiaga, pro pouť rozhodlo po přečtení několika článků v populárních časopisech či novinách. Uvádí i konkrétní příklad padesáti pětileté Stephanie, která vyrazila na cestu potom, co narazila v populárním časopise na rozhovor, ve kterém jistá poutnice sdělovala své dojmy z poutě. Ačkoliv Stephanie neměla zkušenost se sólo cestováním, kempováním a dokonce ani nebyla zvyklá chodit pešky delší trasy, rozhodla se také vyrazit. Její motivací byla představa alespoň chvilkového návratu k prostému a z jejího hlediska opravdovějšímu životu a praktikování meditace, o nichž byla řeč v rozhovoru s poutnicí.⁵⁸

Dalším stimulem mnoha poutníků Svatojakubské pouti je touha nalézt Boha, sebe samého a poznat další poutníky, nalézající se právě v téže fázi duchovního hledání. Podle Freyové je i samotný Coelho a jeho kniha *Poutník: Mágův deník* uváděn jako jedna z hlavních motivací pro spoustu poutníků.⁵⁹ Tito poutníci pak věří v esoterický element (Freyová píše případě Coelhoovy knihy o „esoterickém zasvěcení“) cesty a doufají v jeho specifické prožití při svém vlastním putování do Santiaga de Compostela.

Zajímavým případem u poutníků je také očekávání jakési replikace minulosti. Například britský spisovatel Rob Neillands, píšící o cestování v minulosti, zatoužil prožít pouť tak, jak tomu bylo v dávných dobách – jel na koni, jenž mu údajně poskytl možnost poznání esenciální podstaty pouti.⁶⁰ S něčím podobným se setkáváme i u Coelho, ten sice vyrazí pešky, avšak romantickou replikaci prvků dávné minulosti můžeme vidět na příkladu jeho historického oděvu, který nosili dřívější poutníci.⁶¹

Angeles – London: University of California Press, 1998, ISBN 0520217519, s. 151, 152.

58 FREYOVÁ, NANCY L., *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1998, ISBN 0520217519, s. 151.

59 FREYOVÁ, NANCY L., *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1998, ISBN 0520217519, s. 260.

60 FREYOVÁ, NANCY, "The Smart Camino: Pilgrimage in the Internet Age" [online], *Walking to presence*, září 2017, citováno květen 2019, dostupné online na: <https://www.walkingtopresence.com/home/research/text-pilgrimage-in-the-internet-age>.

61 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 24.

Svatojakubská pout'

Ve středověku existovala tři stěžejní křesťanská poutní místa. Prvním byla Svatá země, druhým Řím z důvodu uložení ostatků světců Petra a Pavla a třetím se stalo právě Santiago de Compostela. Svatojakubská pout' byla dokonce za doby Karla Velikého pro svou významnost nazývána jak křesťany, tak muslimy křesťanskou Mekkou.⁶²

Tato pout' je zasvěcena apoštolovi Jakubovi Staršímu. Jeho ostatky můžeme nalézt právě v Santiagu de Compostela v Katedrále svatého Jakuba. Podle legendy se Jakub Starší inspiroval Ježíšovou větou: „*Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.*“⁶³ A vydal se kázat na Pyrenejský poloostrov, do severní oblasti dnešního Španělska, kde měl strávit několik let. Poté se vrátil do Jeruzaléma, kde umřel jako první apoštol mučednickou smrtí.

Ostatky Jakuba byly nalezeny za vlády krále Asturie a Galicie Alfonse II. (792-842).⁶⁴ Existuje mnoho legend, které vyprávějí, jak se ostatky Jakuba Staršího ocitly na severozápadě dnešního španělského království. Na místě nalezení ostatků Jakuba Staršího postupně vznikalo několik sakrálních staveb, až po dnešní Katedrálu v Santiagu de Compostela, původem z počátku dvanáctého století. Zároveň se kontinuálně rodí v této oblasti nové město - dnešní Santiago de Compostela.⁶⁵ Po většinu dobu středověku trvající reconquista je hlavní příčinou nárůstu důležitosti Santiagu de Compostela jako cíle křesťanských poutí.

Okolo roku 1140 vznikl *Codex Calixtinus* neboli *Liber Sancti Iacobi*⁶⁶ Toto dílo se skládá z pěti knih, které zahrnují jak liturgické texty uctívající svatého Jakuba a informace o přesunu ostatků Jakuba Staršího do Galicie, také zde najdeme první zmínky o spojitosti mušlí hřebenatek s poutí. Hřebenatka je totiž atributem svatého Jakuba Staršího, z čehož plyne i její tradiční role

62 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 233.

63 *Bible*, Matouš 28,19-20.

64 "Introduccion" [online], <https://oficinadelperegrino.com/>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://oficinadelperegrino.com/peregrinacion/introduccion/>.

65 „Svatý Jakub“ [online], *Ultreia.cz*, citováno duben 2019 dostupné online na: <https://www.ultreia.cz/svatojakubska-cesta/historie/svaty-jakub>

66 „The English Version of the Book V Codex Calixtinus“ [online], *codexcalixtinus.es*, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://codexcalixtinus.es/the-english-version-of-the-book-v-codex-calixtinus/>

coby symbolu pouti.

Pro poutníky je důležitá především kniha pátá, kterou sepsal po svém návratu z pouti francouzský mnich, učenec a poutník Aymeric Picaud. Jedná se o vůbec prvního průvodce pro poutníky na cestu do Santiaga de Compostela. V knize je možné najít mnoho rad praktického rázu, jako: které svatyně by měl poutník cestou navštívit, která místa by měl poutník navštívit, kde si odpočinout a čím se občerstvit.⁶⁷

Pro poutníky vede do Santiaga de Compostela řada tras. Těmi nejvytíženějšími jsou Camino Frances⁶⁸ a Camino Del Norte.⁶⁹ Paulo Coelho se ve své knize i ve skutečnosti rozhodl vydat trasou Camino Frances, která začíná ve francouzských Alpách ve městě St. Jean Pie de Port.

Jak bylo řečeno, mezi tradiční znaky svatojakubských poutníků patří hřebenatka. Na samotnou cestu si každý poutník zpravidla opatřuje Credencial,⁷⁰ který slouží jako doklad poutníka. Do něj v průběhu cesty obdrží v kostelích razítka, stvrzující jejich navštívení, zároveň jej tento doklad opravňuje využívat ubytování pro poutníky za zvýhodněné ceny, případně poskytuje možnost přenocovat v některých kláštorech. Pro doklad o vykonání poutě je nutné pěšky absolvovat minimálně závěrečnou část trasy, tedy alespoň 100 km. Překvapivé je, že navzdory praktikování některých poutních zvyků (kupříkladu navštěvování kostelů, nošení hřebenatek), nenacházíme v knize *Poutník: Mágův deník* žádnou zmínku o Credenciálu.

V roce 1884 vyhláší papež Lev XIII bulu, nazvanou „Deus Omnipotens“, kde označuje ostatky svatého Jakuba Staršího za pravé, tento afirmativní moment někteří označují za počátek nového věku poutí do Santiaga.⁷¹ Návštěvy papežů Jana Pavla II. a Benedikta XVI. Mezi lety 1982 – 2010 poukazují na hodnotu tohoto poutního místa v katolickém milieu.

67 „Codex Calixtinus“ [online], <https://oficinadelperegrino.com>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://www.ultreia.cz/svatojakubska-cesta/historie/codex-calixtinus>

68 „Camino frances“ [online], <https://oficinadelperegrino.com>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://www.ultreia.cz/svatojakubska-cesta/trasy/spanelsko/camino-frances>

69 „Camino del norte“ [online], <https://oficinadelperegrino.com>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://www.ultreia.cz/svatojakubska-cesta/trasy/spanelsko/camino-del-norte>

70 „Credencial“ [online], <https://oficinadelperegrino.com>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://www.ultreia.cz/svatojakubska-cesta/prakticke-informace/credencial>.

71 „Introduccion“ [online], <https://oficinadelperegrino.com/>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://oficinadelperegrino.com/peregrinacion/introduccion/>.

Pout' do Santiaga de Compostela dnes

V posledních letech zaznamenaná Oficiální kancelář poutníků (Oficina de acogida al peregrino)⁷² v Santiagu de Compostela vzrůstající popularitu poutě a s ní spojený nárůst počtu poutníků. Podle dohledatelných statistik v loňském roce 2018 Svatojakubskou pout' vykonalo 327 378 osob. Při srovnání tohoto údaje s počtem poutníků z roku 2004, což je nejstarší podrobně rozpracovaný dohledatelný údaj ve statistikách Oficina de acogida al peregrino, vidíme v průběhu čtrnácti let vzrůst návštěvnosti Svatojakubské poutě o více než osmdesát procent.⁷³ Samotný Coelho pout' podnikl v roce 1986 a v úvodu knihy *Poutník: Mágův deník* uvedl, že v tomtéž roce pout' podniklo pouze 400 osob.^{74 75}

Toto číslo se rozchází s dohledatelnými údaji o počtu poutníků v tomtéž roce. Podle nichž totiž v roce 1986 cestu podniklo 1801 osob.⁷⁶ Je otázkou, zda zde Coelho záměrně fabuluje, pro vyvolání dojmu větší výjimečnosti v případě, kdy se na pout' vydal on sám, nebo se jedná o nezáměrnou chybu.

Tématem poutnictví a turismu se v posledních letech věnuje i mnoho nadnárodních kongresů. Přičemž mnohé z nich byly pořádány právě v Santiagu de Compostela. Jde například o První mezinárodní kongres zabývající se turismem a poutnictvím (The First International Congress on Tourism and Pilgrimages) v roce 2014, který spolupořádali Světová turistická organizace (World Tourism Organisation), regionální Galicijská vláda a Španělského ministerstva pro turismus, průmysl a energetiku.⁷⁷

Organizovaná snaha reflektovat téma poutnictví je zde zřejmá. Už jen proto, že globalizace s sebou přináší nové výzvy i v této oblasti. Možnosti lidské mobility v době stále lépe

72 „Oficina del peregrino“ [online], <https://oficinadelperegrino.com/en/>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://oficinadelperegrino.com/en/>

73 „Oficina del peregrino“ [online], <https://oficinadelperegrino.com/en/>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://oficinadelperegrino.com/en/>

74 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 9.

75 Nutno dodat, že povaha úvodu má zcela odlišné místo na ose mezi fikčním a skutečným světem než samotný příběh.

76 "El camino de Santiago en cifras.", [online], *Galiwonders.com*, 2017, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://galiwonders.com/es/blog/el-camino-de-santiago-cifras/>.

77 „1st UNWTO International Congress on Tourism & Pilgrimages“ [online] *Ethics World Tourism Organization*, 2014, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://ethics.unwto.org/event/1st-unwto-international-congress-tourism-pilgrimages>.

budované cestovní infrastruktury v čase narůstající globalizace ovlivnily poutě dvojitým způsobem: jednak na místo, kam je potřeba dorazit, se lze dostat levněji a rychleji než kdy dříve, jednak právě proto, že cestování je tak jednoduché, že se pro mnohé stala pout', která obsahuje pomalou chůzi často rurálními oblastmi, určitou revoltou proti mechanismům moderního a stále se zrychlujícího cestování.

Podle Laurel Swisslerové i Ohlera⁷⁸ rozvoj obchodních cest souvisel s rozvojem poutnictví. „Fenomén poutnictví odhaluje dlouho ustanovenou spojitost mezi hospodářstvím a cestováním za posvátnými místy.“⁷⁹

Swisslerová upozorňuje na interakci poutí s kapitalismem a konzumerismem a proti tomu staví starší názory, že náboženství a kapitalismus či minimálně konzumerismus se navzájem vylučují.⁸⁰ V případě Coelho je možné tento vztah nahlédnout ještě v další rovině, kdy svůj zážitek z poutě komodifikuje a zpeněžuje na do té doby bezprecedentní celosvětové úrovni.

78 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 22.

79 ZWISSLEROVÁ, LAUREL, „Pagan Pilgrimage: New Religious Movements Research on Sacred Travel within Pagan and New Age Communities“, *Religion Compass* 5 (7, 2011): s. 326-342, <https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2011.00282.x>, s. 331.

80 ZWISSLEROVÁ, LAUREL, „Pagan Pilgrimage: New Religious Movements Research on Sacred Travel within Pagan and New Age Communities“, *Religion Compass* 5 (7, 2011): s. 326-342, <https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2011.00282.x>, s. 331.

Poutnictví

Poutnictví je v Cambridge dictionary charakterizováno jako „*jedinečná/mimořádná cesta vykonávaná poutníkem*“⁸¹, dále také jako: „*návštěva místa, které je považováno za mimořádné, kam se člověk vydá, aby prokázal svou úctu*“,⁸² v americké verzi je pak popsáno jako: „*cesta, často dlouhá, konaná na posvátná místa z náboženských důvodů*“.⁸³ Slovo poutník, v angličtině „pilgrim“ vychází z latinského termínu „peregrinus“; označuje cizince, který žije mimo oblast svých občanských práv.⁸⁴

Zwisslerová se zamýšlí nad tím, že definice poutnictví je předmětem debat v religionistice, ale odborníci se obecně shodují, že tato definice zahrnuje: „*nábožensky motivovanou cestu, obvykle s konečným cílem ve specifickém místě, považovaném za posvátné*“.⁸⁵ Mnohé náboženské tradice považují pout' za metaforu života.

Definice poutnictví a poutníka můžeme nalézt nepřeberné množství, avšak celý problém je mnohem složitější a o jeho vymezení se pokoušejí přední religionisté a antropologové už řádku let a přesné definování není cílem ani v možnostech této práce.

81 „A special journey made by a pilgrim“. Cambridge dictionary [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, citováno březen 2019, Dostupné online na: <https://dictionary.cambridge.org/>

82 „A visit to a place that is considered special, where you go to show your respect“. Cambridge dictionary [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, citováno březen 2019, Dostupné online na: <https://dictionary.cambridge.org/>

83 „A trip, often a long one, made to a holy place for religious reasons“. Cambridge dictionary [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, citováno březen 2019, Dostupné online na: <https://dictionary.cambridge.org/>

84 OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 11.

85 ZWISSLEROVÁ, LAUREL, „Pagan Pilgrimage: New Religious Movements Research on Sacred Travel within Pagan and New Age Communities“, *Religion Compass* 5 (7, 2011): s. 326-342, <https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2011.00282.x>, s. 327.

Coelho perspektivou myšlení Victora Turnera

Viktor Turner byl skotský kulturní antropolog a jeden z nejvýznamnějších teoretiků fenoménu poutnictví. Jako pedagog a vědec působil velkou část svého profesního života ve Spojených státech Amerických. Přednášel na univerzitách v Chicagu, Arizoně i New Yorku. V roce 1978 vydal spolu se svou manželkou Edith Turnerovou studii *Image and Pilgrimage in Christian Culture*, kterou v této práci zmiňují.⁸⁶

V uvedené studii rozlišuje mezi poutěmi „liminálními“ a „liminoidními“. Ukazuje, že v historii docházelo ke střídání podílu jejich popularity a praktikování, kdy vždy jeden z těchto druhů dominoval a zároveň jeden mohl nést pozůstatky druhého. Liminální poutě jsou společenským fenoménem fungujícím zejména v kmenových či zemědělských společnostech, odvíjejí se od sociální struktury ve společnosti, mají povinný charakter a týkají se větších skupin lidí.

Naopak liminoidní poutě jsou na bázi dobrovolnosti, individuality a jsou prosté rutiny. Jejich vzájemná přeměna je viditelná na příkladu křesťanských poutí v dějinách, kdy se po etablování náboženství - propojení s právními a politickými strukturami křesťanské poutě postupně transformovaly z liminoidních v liminální. Zatímco v závěru starověku se objevují poutníci jednotlivci dobrovolně směřující do Svaté země, v pozdním středověku jsou poutě společenskou událostí, kde jednotliví jedinci stvrzují svou loajalitu k dané křesťanské komunitě, Turner zde hovoří o regresu.⁸⁷

Spíše než fixovaným liturgickým rituálem je poutnictví jevem proměňujícím se v závislosti na sociálních změnách a náladách, což je důvod jejich postupných proměn.⁸⁸ Turner dochází k závěru, že cíle lokálního poutnictví jsou v hinduismu i v křesťanství spíše na liminálním konci spektra, kdežto ty „high level“, tedy ty mezinárodní a národní, jsou spíše na liminoidním konci spektra.⁸⁹ Relikvie, rituální akty nebo zázračná místa Turner pojí především s liminálním

86 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6.

87 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 232.

88 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 231.

89 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 239.

typem.

V rozhraní těchto kategorií spadá Coelhoovo pojetí poutnictví spíše do liminoidního pole, jelikož se v jeho případě jedná o dobrovolnou, nerutinní, individuální činnost.

Avšak tato dobrovolnost není tak jednoznačná, jak v samotné knize *Poutník: Mágův deník*, tak v biografické knize Mág se dozvídáme, že Coelho byl na pout' vyslán svým duchovním mistrem, aby našel meč, díky němuž se i on sám stane duchovním mistrem řádu R. A. M. Mistr Jean žádá, aby Coelho opustil své každodenní záležitosti - svou práci a rutinu a vydal se na cestu splnit úkol.⁹⁰ Spisovatel se rozhoduje po několik měsíců, zda se vůbec na cestu vydat, jelikož má obavy z možného selhání a neznámého. Na cestu tedy vyráží dobrovolně, ač nerad a dalo by se říct, že pod nátlakem. V průběhu poutě se jeho pocity vyvíjí a Coelho přestává vnímat pout' jen jako povinný úkol, ale naopak pout' začne chápat jako jakousi cestu za naplněním svého osudu a duchovním sebepoznáním.

Zda je jeho pout' nerutinní, na to lze nazírat ze dvou pohledů. Na jednu stranu jeho pout' vykazuje nerutinní prvky; poznávání nových krajín, lidí, R. A. M rituálů, každodenních dobrodružství a objevování, jde o novou zkušenost po všech stránkách. Na druhou stranu se jedná o tradiční součást zasvěcování pro aspiranty na dosažení úrovně mistra řádu R. A. M. - iniciaci, která je v kontextu řádu (ať už existujícího či smyšleného) rutinně se opakující praxí.

Jeho cesta po většinu času probíhá ve dvojici. Komorní narativ líčí Coelhoa – poutníka jako putujícího jednotlivce, jenž má po většinu cesty po svém boku asistujícího duchovního rádce, průvodce a člena řádu R. A. M. Petruse. Z jednoho pohledu zde putuje dvojice vedoucí intimní dialogy, avšak statut poutníka nese pouze Coelho.

Turner člení poutní lokace do hierarchie čtyř kategorií: mezinárodní (Jeruzalém, Řím, Lurdy), národní (v českém případě by se pravděpodobně jednalo o Velehrad, Hostýn), regionální (u nás by se jednalo zřejmě například o Skálu Panny Marie v Poodří), mezi vesnicemi (například některá lokální procesí k Božím mukám).⁹¹ Mezinárodní a národní poutě zároveň klasifikuje jako poutě „vysoké úrovně“. Zatímco regionální poutě a poutě mezi vesnicemi klasifikuje jako místa nižší úrovně.⁹²

90 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 17.

91 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 239.

92 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 238-239.

Turner zmiňuje výzkum, který se zaměřil na hinduisty v Asii, z něhož je patrné, že k významnějším a často vzdálenějším duchovním místům migrují představitelé vyšších kast, kteří se podle něj méně zajímají o materiální benefity, tedy jejich poutě nejsou tak silně zaměřeny na prosby. Zatímco zejména nižší kasty vykonávají spíše lokální poutě a jsou zaměřeny daleko více na prosby, tedy očekávání materiálních i nemateriálních benefitů. Toto se děje v důsledku menší úrovně vzdělanosti nižších kast, které údajně nedokáží vnímat náboženství natolik abstraktně. Turner usuzuje, že tento model nelze plně aplikovat na křesťanství, dochází totiž k závěru, že křesťanští poutníci, směřují k místům vysoké úrovně (národní nebo mezinárodní) nejen pro čistě zasvěcující důvody, ale i kvůli prosbám (např. zázračná uzdravení). Podle Turnera poutní místa a s nimi spojené poutě lokální úrovně v hinduismu i buddhismu spadají spíše do „liminálního konce spektra“. Poutní místa vysoké úrovně spadají spíše do „*liminoidního konce spektra*.“⁹³

Ve světle tohoto pohledu se nám potvrzuje, že Coelhoova pouť spadá do liminoidního konce spektra. Brazilský spisovatel pochází ze střední třídy, úspěšně prošel středoškolským vzděláním a krátce studoval i na univerzitě, z tohoto pohledu patří nepochybně ke vzdělanějším vrstvám, čímž zapadá do profilu poutníka, směřujícího k místům vysoké úrovně (jeho putování do Santiaga de Compostela to jenom potvrzuje). Současně též zapadá do Turnerova profilu křesťanských poutníků, neb očekává zasvěcení, respektive prohloubení spirituálního poznání (nadšená seberealizace jako nalezená cesta k Bohu,⁹⁴ snaha dojít osvícení),⁹⁵ ale také s prosbami, očekává, že za cestu bude odměněn mečem - symbolem postupu v hierarchii R. A. M.

„*Petrus se mě zeptal, jestli vím, co vlastně na Svatojakubské cestě hledávám.*

„*Hledám svůj meč*“, *odpověděl jsem.*

„*A nač chceš svůj meč?*“

„*Přinese mi moc a vědění Tradice.*“

„*Jsi tu proto, že očekáváš nějakou odměnu. Odvažuješ se snít a dělat všechno možné pro to, abys ten sen uskutečnil.*“⁹⁶

93 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 239.

94 „*V nadšené práci spočívá brána do ráje, láska jež proměňuje, volba vedoucí k Bohu.*“

COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 8.

95 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 35.

96 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 71.

Coelho perspektivou myšlení Erika Cohena

Erik Cohen je původem chorvatský profesor, v současnosti působící na katedře sociologie a antropologie na Hebrejské Univerzitě v Jeruzalémě. Zabývá se sociální antropologií, sociální teorií a studiem cestovního ruchu. Kromě Turnera pracuje se sémantikou pojmů poutník a turista také Erik Cohen. Cohen připouští, že význam slova turista je velice vágní. A nabízí se říct, že totéž platí i pro poutníka.⁹⁷ S tím souzní i nejznámější Turnerova citace že: „*Turista je napůl poutníkem, pokud poutník je napůl turistou.*“⁹⁸

Cohen cituje Daniela Boorstina, antropologa, zabývajícího se turismem, jenž se zamýšlí nad tím, zda je turismus povrchním hledáním nepřirozených zážitků nebo upřímným hledáním „autentična“.⁹⁹ Podle Cohena turista podobně jako poutník může upřímně hledat „autentično“. Pout' dělí na tradiční a archaickou pout'. Tradiční spočívá v tom, že člověk jde na konkrétní (pozemská) poutní místa (Jeruzalém, Mekka). Archaická pout' má naopak být putováním do míst, kam má tento člověk směřovat, nejsou z tohoto světa (různé podoby ráje).

Coelho ve své knize vykonává v určitém ohledu tradiční pout', jelikož putuje na konkrétní, etablované poutní místo svého vlastního spirituálního kosmu. Moderní masový turismus usiluje o opuštění posvátného, tradičního kosmu (vlastního socio-kulturně-náboženského prostoru) a probouzí zájem o kulturu, sociální život a životní prostředí jiných. Má se jednat o oceňování nového, cizího a lišícího se, tedy pohyb pryč od vlastního původního, duchovního, kulturního a náboženského centra. Původní pohyb turismu oproti tomu směřoval z periferie do kulturního centra vlastního kosmu a nyní má směřovat z centra do periferie. Brazilský spisovatel je zde v rozporné pozici; na své pouti zakouší pro něj odlišné přírodní, sociální a kulturní prostředí, cíl směřování je poutní místo (centrum) jeho vlastního náboženství, ovšem v místě, které je pro něj v řadě stránek nové.

Z katolických pozic bychom mohli říct, že poutník je pouze osoba, která disponuje potvrzením

97 COHEN, ERIC, (1974). „Who is a Tourist?: A Conceptual Clarification.“ *The Sociological Review*, 22(4), 527-555, <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1974.tb00507.x>, s. 528.

98 TURNER, VICTOR, TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6, s. 20.

99 COHEN, ERIK, „A Phenomenology of Tourist Experience.“ *Sociology-the Journal of The British Sociological Association - SOCIOLOGY*. 13, s. 179-201, <https://doi.org/10.1177/003803857901300203>, s. 179.

své farnosti a směřuje k poutnímu místu. Jiné diskurzy však poutníka definují dalece šířeji a s tím se otevírá otázka, zda a jaký je v 21. století rozdíl mezi poutníkem a turistou. Kupříkladu kulturolog Adrian Ivakhiv říká, že kategorie turisty a poutníka jsou sociálními konstrukty a je též možné referovat o poutnících–turistech.¹⁰⁰

V člověku se můžou mezi s sebou přelévát záměry turisty (cestování kvůli zážitkům, které si mohou pamatovat a nést ve formě fotografií, příběhu s sebou domů) a poutníka (upřímného, hledajícího spirituální zážitky, které jej mohou přetvářet).¹⁰¹ Erik Cohen předkládá několik kategorií (módů) turisty, z nichž některé se velmi blízce pojí ke zkušenosti, kterou artikuluje Coelho.

První mód – tzv. „rekreační“ do Coelhoova popisu pouti v knize *Poutník: Mágův deník* nezapadá. Takový turista primárně necestuje za sebepoznáním či sebeuvědoměním ani se spirituálními aspiracemi. Hledá především odpočinek, aby se mohl vrátit do svého obyčejného života plný sil. Tento typ turisty je ve svém „kosmu“ běžného života spokojen. Tento mód turisty plní zejména funkci odpočinku.

Druhý mód – tzv. „diverzní“ typ turisty nenachází naplnění ve svém každodenním životě a cestování je pro něj útekem či zapomněním na každodenní starosti. Ani zde vztyčné body s Coelhem nenacházíme.

Třetí mód – tzv. „zkušenostní“ popisuje turistu, usilujícího o prožitek „autentična“, jež nenachází ve svém každodenním životě. Zde Cohen konstatuje, že turismus absorboval některé sociální funkce náboženství. A faktem je, že záměr prožívat „autentično“ je důležitým aspektem na Coelhoově pouti a pro poutníky obecně.

Čtvrtý mód – tzv. „experimentální“ je hledáním nového. Toto hledání vychází z nespokojenosti s podobou života daného jedince. Hledání nového je podřízen způsob života nejen v případě cestování, ale i experimentování s náboženstvími, drogami, atd. Coelho pro svůj synkretismus (křesťanství spojené s prvky východních náboženství a určitých elementů New Age) a experimenty s drogami, spadá velkou měrou do této kategorie (přínejmenším v některých fázích jeho života).

100 IVAKHIV, ADRIAN, Power trips: Making Sacred Space Through New Age Pilgrimage. In: KEMP DAREN, LEWIS, R. JAMES, *Handbook of New Age*, BRILL, 2007, ISBN 9004153551, s. 267.

101 IVAKHIV, ADRIAN, Power trips: Making Sacred Space Through New Age Pilgrimage. In: KEMP DAREN, LEWIS, R. JAMES, *Handbook of New Age*, BRILL, 2007, ISBN 9004153551, s. 267.

Pátý mód – tzv. „existenciální“ umisťuje centrum kosmu¹⁰² člověka mimo lokalitu jeho každodenního života. Takový člověk touží být permanentně na jiném místě (například někteří poutníci touží dlouhodobě setrvat v jejich oblíbené poutní lokaci),¹⁰³ avšak ze spousty rozličných důvodů v lokalitě nemohou zůstat. V Poutníkově: Mágově deníku se nenacházejí důkazy, že by autor, tedy hlavní postava o permanentním pobytu v cíli poutě snil. Netýká se to ani jeho přítomnosti na pouti, netouží být permanentním poutníkem, avšak pout' (poutě, neb jich vykonal víc) vnímá z dostupných materiálů jako určitou důležitou etapu svého života.

Cohen vnímá poutnictví jako jeden z druhů turistických rolí. Vedle cestujících studentů, exulantů navštěvující svou domovinu a obchodních cestujících poutníky nazývá jako „turisty na částečný úvazek“ (part-time tourists). Zmiňuje, že z tohoto pohledu jsou poutníci málo prostudovanou, ale velice zajímavou skupinou.¹⁰⁴ Podle něj jsou poutě jedním z nejdůležitějších předchůdců moderního turismu. Počet poutníků v absolutních číslech narostl, ale v poměru k ostatním druhům turismu se jeho podíl zmenšil, jelikož ostatní druhy rostly ještě rychleji. Cohen věc problematizuje, když se zamýšlí, zda by náboženský turista neměl být spíše nazýván právě turistou než poutníkem jako takovým.¹⁰⁵ Na ose mezi běžným turismem a poutnictvím lze Coelho klást spíše k samotnému poutnictví, než k běžnému turismu, jelikož popírá některé základní charakteristiky takového turismu: na pout' se primárně nevydává pro potěšení, stejně jako rozhodnutí jít na pout' nebylo v jeho případě zcela dobrovolným, ale vyžádaným v rámci organizace R. A. M., kráčí naplánovanou trasou k cíli – poutnímu místu a svatyni.

Poutnictví je podle Cohena neostrý koncept, jelikož hranice světa turistických a neturistických rolí jsou vágní.¹⁰⁶ Okrajové oblasti různých cestovatelských rolí se mohou protínat, například turistický poutník bude částečně spadat do oblastí obou - plnohodnotné turistické role a plnohodnotné role poutníka. K překrytí může dojít v jednom nebo více aspektech.

102Termín, se kterým Cohen operuje značí geograficko-sociální prostředí jedince, se kterým se identifikuje a ve kterém dlouhodobě zamýšlí setrvat.

103 „Mnohým nestačilo, že takové místo mohli navštívit jen jednou. Chtěli být na blízku relikvie, ...Zřizovali si obydlí na posvátných místech.“

OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0, s. 58.

104 COHEN, ERIC, (1974). Who is a Tourist?: A Conceptual Clarification. The Sociological Review, 22(4), 527-555, <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1974.tb00507.x>, s. 542.

105 COHEN, ERIC, (1974). Who is a Tourist?: A Conceptual Clarification. The Sociological Review, 22(4), 527-555, <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1974.tb00507.x>, s. 542.

106 COHEN, ERIC, (1974). Who is a Tourist?: A Conceptual Clarification. The Sociological Review, 22(4), 527-555, <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1974.tb00507.x>, s. 527-528.

Coelho perspektivou myšlení Nancy Freyové

Nancy Louise Freyová je antropoložkou a spisovatelkou žijící v Galícii, jež se dlouhodobě zabývá proměnami poutě do Santiago de Compostela (takto v souvislosti s informačními technologiemi). O těchto proměnách vydala v roce 1988 knihu *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*,¹⁰⁷ zároveň svou badatelskou činnost věnuje zkoumání svatojakubského poutnictví ve věku internetu, o kterém také přednáší.¹⁰⁸ V přednášce, která je k dispozici online,¹⁰⁹ shrnuje 25 let svého výzkumu, v rámci kterého pozorovala proměny pouti. Za nejvýraznější nositele změn považuje vzestup internetu – ten podle ní ovlivňuje jak očekávání poutníků před samotnou cestou, tak průběh pouti i její zpětnou percepci.

*„Camino a poutníci, kteří procházejí jeho cestami jsou odrazem společností a světů, ze kterých pocházejí. Svět není stejný jako v devadesátých letech a nevyhnutelně není ani Camino.“*¹¹⁰ Zde autorka podmiňuje podobu poutě v závislosti na době a prostředí, ze kterých poutníci pocházejí. Přestože jistá závislost na mobilních telefonech dnešní produktivní generace člověka izoluje od prožívání v reálném čase, tak autorka zároveň tvrdí, že tyto změny neznemožňují hluboký prožitek (poutě).

Pokud je nějaká esenciální podoba hlubokého prožitku společná poutníkům napříč historickými obdobími a kulturními prostředími, pak se nabízí tázat, zda v praxi poutnictví nemůžeme nalézt cosi nečasového, co by nepodléhalo historickým epochám. Samotný Coelho na tento názor v podstatě přistupuje, jelikož celý jeho příběh je v jádru svědectvím, že pout' lze i dnes zakoušet autenticky (pokud budeme považovat prožitek „autentična“ za nadčasový fenomén), ovšem zároveň své prožívání cesty vědomě váže k historickým osobnostem. Místa, kterými kráčí nebo své zakoušené prožitky spojuje s významnými postavami (reálnými i fikčními) evropských dějin (prochází totožnými místy jako Karel Veliký, emoce z neznámého spojuje

107 FREYOVÁ, NANCY L., *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1998, ISBN 0520217519 .

108 FREYOVÁ, NANCY, "The Smart Camino: Pilgrimage in the Internet Age" [online], Walking to presence, září 2017, citováno květen 2019, dostupné online na: <https://www.walkingtopresence.com/home/research/text-pilgrimage-in-the-internet-age>.

109 FREYOVÁ, NANCY, "The Smart Camino: Pilgrimage in the Internet Age" [online], Walking to presence, září 2017, citováno květen 2019, dostupné online na: <https://www.walkingtopresence.com/home/research/text-pilgrimage-in-the-internet-age>.

110 FREYOVÁ, NANCY, "The Smart Camino: Pilgrimage in the Internet Age" [online], Walking to presence, září 2017, citováno květen 2019, dostupné online na: <https://www.walkingtopresence.com/home/research/text-pilgrimage-in-the-internet-age>.

s pocity Kryštofa Kolumba a Dona Quijota), čímž podtrhává důležitost historické kontinuity, pojící se s praxí Svatojakubské poutě.

Dá se říct, že Coelho částečně vlastní autentičnost současnosti v jistém ohledu neguje, když se na pout' stylizuje svým anachronickým kostýmem do středověkého poutníka. „Z krabice vytáhla klobouk a plášť. Vypadalo to všechno velice starobyle. ... Pak mi přehodila plášť přes ramena a klobouk mi dala na hlavu. Všiml jsem si, že na klobouku i nahoře na obou stranách pláště jsou našité mušle. Za ustavičného modlení popadla stará paní hůl, která stála v koutě kanceláře, a vtiskla mi ji do pravé ruky. ... Na hůl připevnila tykvici na vodu. Tak jsem tam stál: vespod jsem měl džínové bermudy a tričko I LOVE NY a nahoře středověký šat poutníků do Compostely.“¹¹¹

Coelho se etabloval jako dobře prodáváný autor v devadesátých letech, tedy na prahu technologické revoluce, která přinesla masové rozšíření mobilních telefonů, sociálních sítí, možností, jak být neustále k dispozici. Freyová zdůrazňuje, že moderní technologie nás potencionálně izoluje od reálných zkušeností v daném čase, protože jsme příliš zaneprázdnění neustálým kontrolováním našich komunikačních zařízení.¹¹² Tyto moderní technologie mohly popularitu poutnictví ovlivnit ve dvou směrech. Jednak používání komunikačních zařízení na cestách a sdílení informací s ostatními umožňuje propagaci poutě osobnějšího rázu, jednak pout' bývá často prezentována jako návrat k prostému životu tady a teď, bez rušení výdobytky moderního světa (často nazýváno neologismem „digitální detox“), pokud si to tak poutník sám bude přát, což v dnešním kontextu může být důležitější než kdy dříve.

Freyová se zamýšlí, že pro poutníka je odpojení od běžného života pozitivní, ať už je toto odpojení intenzivní více či méně. Po něm však následuje návrat do běžného života a sžívání se s realitou, po Caminu mnohdy bolestnou.¹¹³ V podstatě se v obecné rovině jedná o téma sebedisciplíny při pouti, jež přeneseně komentuje i samotný Coelho: „Tato cesta je podle R. A. M. tradice především silou vůle. Je založená na kázni a osobním úsilí – rozvíjíš a objevuješ hlavně soucit, meditaci, přiblížení ke kořenům života, zemi.“¹¹⁴

111 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 24.

112 FREYOVÁ, NANCY, "The Smart Camino: Pilgrimage in the Internet Age" [online], Walking to presence, září 2017, citováno květen 2019, dostupné online na: <https://www.walkingtopresence.com/home/research/text-pilgrimage-in-the-internet-age>.

113 FREYOVÁ, NANCY, "The Smart Camino: Pilgrimage in the Internet Age" [online], Walking to presence, září 2017, citováno květen 2019, dostupné online na: <https://www.walkingtopresence.com/home/research/text-pilgrimage-in-the-internet-age>.

114 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 85.

Ačkoliv pro většinu poutníků je cílem Svatojakubské poutě návštěva Katedrály v Santiagu de Compostela, najdou se i tací, kteří naleznou svůj osobní smysl cesty již dříve a tak důležitost pokračování v cestě do Santiagu se pro ně stane irelevantní. Zde spadá i Coelhoova pout', která prakticky skončila předčasně v městě Cebreiro, poté co našel svůj meč a své vlastní duchovní osvícení. Jelikož naplnil svůj vlastní cíl cesty, rozhodl se nepokračovat nadále v pouti pěšky, pouze nasedl na autobus a do Santiagu de Compostela a jeho katedrály se nechal zavézt.¹¹⁵

Někteří autoři zmiňují, že Coelhoova kniha Poutník: Mágův významně přispěla k navýšení počtu poutníků do Santiagu de Compostela.¹¹⁶ Pokud přijmeme tuto informaci za fakt, nabízí se očekávat, že většina nebo mnozí poutníci se inspirují nejen místem své pouti, ale i Coelhoovou poutní praxí a očekáváním, co jim pout' přinese v rámci osobního rozvoje. Úsudek, že Coelho ovlivňuje podobu Svatojakubské poutě nevychází pouze z Kapustova tvrzení či předpokládané spojitosti komerčního úspěchu knihy a simultánního nárustu poutníků na této trase, ale existují i přímé důkazy.

V roce 1997 se Freyová při jednom ze svých výzkumů setkala s několika Brazilci, kteří se vydali na pout' do Santiagu de Compostela okouzlení Coelhoovým barvitým popisem poutě a osobních prožitků na ní zažívaných. Byli však hluboce zklamáni, protože průběh pouti neodpovídal stylizaci brazilského autora. Coelho podle nich opomíjí vliv fyzické únavy na rozpoznávací funkci člověka, zároveň přikrášluje „mystičnost“ pouti, kterou oni sami nyní neprožívají.¹¹⁷

115 FREYOVÁ, NANCY L., *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1998, s. 137.

116 KAPUSTA, JAN. "Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: Zkušenost pouti do Santiagu de Compostela." *Český Lid* 98, 2/2011: s. 135-53, <http://www.jstor.org/stable/42640395>.

117 FREYOVÁ, NANCY L., *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1998, ISBN 0520217519, s. 260.

Prvky New Age v Coelhoově Svatojakubské pouti

I když New Age poutnictví není jednoduše vymezitelný a koherentní jev, nese ovšem určitá specifika, která ho charakterizují (namátkou jmenujme: meditace, akcentování individuální spirituality, panteistický koncept Gaia, víra v planetární, často i nadpřirozené energie, elementy novopohanství, usilování o kontakt s mimozemskými bytostmi, snaha o napojování se na paralelní vesmíry či metafyzické bytosti, atd.). Coelho, hlásící se ke katolické církvi, svou poutní praxi prokládá meditací jógového typu.¹¹⁸ Jeho duchovní mág Jean, který ač má být vrcholným představitelem katolického řádu, mluví o existenci „astrálních projekcí“.¹¹⁹

Ivakhiv popisuje poutníky–turisty na příkladu Sedony (významném New Age cíli poutníků v Arizoně). Zde hovoří o aktivitách zahrnujících: „*chození po zemi a opakované navštěvování specifických lokací se spirituálním záměrem; kultivování stavu psychické vnímavosti prostřednictvím meditace, vizualizace, zpívání, aktivování čaker; vzývání, napojování se na průvodce a duchy.*“¹²⁰ Příklad je sice uváděn na případě poutního místa v Sedoně, avšak toto konstatování lze do velké míry zobecnit. V případě Coelhoovy poutě bychom našli tyto projevy na mnoha místech. Jako příklad lze uvést takzvaný R. A. M. „Rituál posla“, při kterém se Coelho snaží ve své mysli vyvolat imaginárního posla, s nímž se pokouší komunikovat, probírat své problémy, žádat o rady a jemuž se snaží zadávat příkazy.¹²¹

Ivakhiv dále tvrdí, že v New Age poutnictví se jedná o: „*Touhu po zkušenosti, osobní transformaci nebo sebeaktualizaci, což může podporovat tvrzení, že New Age náboženství vyžaduje sebecentrický duchovní individualismus.*“¹²² Tato definice se ve velké míře překrývá s Coelhoovou poutí a jeho vyprávěnými zážitky. Po celou dobu jeho cesty dochází k postupné sebetransformaci, při které se zaměřuje pouze na sebe sama, bojuje se sebou a překonává se. Jeho pout' je jakýmsi intimním zamýšlením se nad otázkami vlastního života a ujasňováním si důležitých hodnot v něm. Na této cestě jej doprovází jeho Mistr Petrus, který působí pouze jako mentor, nikoliv jako plnohodnotný spolupoutník. Jejich vztah není vyvážený, role jsou jasně

118 Jde o jednu z praktik R. A. M. „cvičení semene“, kdy se za pomoci hlubokého dýchání pokouší uvolnit a uvědomit si sebe sama, svou vlastní vnitřní sílu.

ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7, s. 31.

119 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 119.

120 IVAKHIV, ADRIAN, *Power trips: Making Sacred Space Through New Age Pilgrimage*. In: KEMP DAREN, LEWIS, R. JAMES, *Handbook of New Age*, BRILL, 2007, ISBN 9004153551, s. 275.

121 COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3, s. 61.

122 IVAKHIV, ADRIAN, *Power trips: Making Sacred Space Through New Age Pilgrimage*. In: KEMP DAREN, LEWIS, R. JAMES, *Handbook of New Age*, BRILL, 2007, ISBN 9004153551, s. 274.

rozdělené. Petrus vlastně působí jako rádce, případně tazatel a jeho úloha je spíše instrumentální.

Závěr

Záměrem práce bylo analyzovat průběh vývoje zbožnosti Coelho a v kontextu jeho originální formy spirituality byla vymezena podoba poutě, prezentována tímto brazilským autorem. Tak jako Camino ovlivnilo Coelho coby fikční postavu svého románu i coby skutečného spisovatele, ovlivnil i Coelho to, jak mnozí vnímají dnešní Svatojakubskou pouť. Zároveň tím též přispěl k poukázání na skutečnost, že Svatojakubská cesta zaujímá v moderní době mezi dalšími poutními trasami unikátní pozici a to coby stezka sebepoznání, dalece přesahující křesťanský svět.

V práci byl detailně popsán vývoj Coelhoova nezvykle rozmanitého duchovního života (zkušenost s východní spiritualitou, satanismem i křesťanstvím), který je pravděpodobně příčinou Coelhoova synkretického pojetí osobní spirituality, kterou rozpoznáváme díky mnoha jeho knihám. Veškeré poznání těchto forem spirituality hraje zásadní roli i ve zpětném chápání Coelhoova díla, jelikož ač se nyní prohlašuje za katolíka, tak jeho Poutník je veskrze dílem o prožívání katolické spirituality s New Age prvky, což jsme si doložili na řadě míst v knize a tato skutečnost hraje důležitou úlohu v jeho díle.

Coelhoova vlastní poutní praxe v sobě nese mnoho prvků New Age jako; modlitby, kombinované s meditacemi, jógovým dýcháním či vyvoláváním osobního niterného ducha, důraz na motivaci, seberozvoj a naplnění individuálních životních cílů (v pozdějších dílech dokonce přesahy k novopohanství).¹²³

Do budoucnosti zůstává otevřená otázka, do jaké míry je tato synkreze křesťanství a New Age symptomatická pro další náboženský vývoj v západní civilizaci. I když můžeme z religionistického i věroučného hlediska argumentovat možnými riziky rozporů syntézy náboženských nauk, které se Coelho nejen ve zkoumaném díle dopouští, tak kladné přijetí milióny čtenářů a ohlasy předních světových politiků vypovídají o poptávce po jím nabízených návodech, jak zkvalitnit svůj vlastní život a nalézt sebe sama.

Přestože lze spatřovat objektivní rozdíly mezi putujícími turisty a poutníky, hranice mezi nimi často není možné přesně vymezit. Mnohé aspekty poutnictví se tak kryjí s některými podobami

123 COELHO, PAULO, Brida, Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-7203-976-0.

turismu, jako právě experimentální rozměr putování vymezený Erikem Cohenem, ke kterému inklinuje i Coelho.

Prizmatem antropologické studie Freyové se Coelho stal motivačním činitelem konkrétních poutníků, z nichž někteří poukazovali na dramatickou odlišnost čtení Coelhoovy literární poutě a Coelhoových zmínek o pouti mimo literární tvorbu v rozhovorech vůči reálně zakoušené poutní praxi jimi samotnými. Možným důvodem této disproporce je Coelhoova patetická snaha svou přítomnost na pouti aranžovat historickým kostýmem a podle některých vykreslovat nadneseným popisem hraničních situací, při nichž údajně nalézají odpovědi na základní životní otázky.

Zda je Coelhoova kniha pro reputaci Svatojakubské poutě pouze a jenom přínosem není možné jasně říci - na jednu stranu má dílo nespornou popularizační funkci, zároveň je však (kromě zmíněného zklamání některých poutníků) bezprecedentní proměnou poutě v prodejní artikl.

Použitá literatura a zdroje:

ARIAS, JUAN, *Paulo Coelho: Zpověď poutníka*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3307-7.

BERNÁŠEK, JAN, Náboženská pout' v současném sociologickém bádání [online]. Brno, 2012, citováno březen 2019, dostupné online na: <https://theses.cz/id/pzu8h5/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce PhDr. Roman Vido, Ph.D.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, 4. opravené vydání, Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 9788085810752.

BORGES, JORGE LUIS, *Fikce: Alef*, Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0146-1.

Cambridge dictionary [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, citováno březen 2019, Dostupné online na: <https://dictionary.cambridge.org/>

„Paulo Coelho“[online], *paulocoelhoblog.com*, citováno duben 2019, dostupné online na: <http://paulocoelhoblog.com/>

„Paulo Coelho“[online], *paulocoelho.cz*, citováno duben 2019, dostupné online na: <http://www.coelho.cz/>

COELHO, PAULO, *Alef*, Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0474-5.

COELHO, PAULO, *Alchymista*, Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1526-0.

COELHO, PAULO, *Brida*, Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-7203-976-0.

COELHO, PAULO, *Hipík*, Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2636-5.

COELHO, PAULO, *Poutník: mágův deník*, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3410-3.

COHEN, ERIK, „A Phenomenology of Tourist Experience.“ *Sociology-the Journal of The British Sociological Association - SOCIOLOGY*. 13, s. 179-201, <https://doi.org/10.1177/003803857901300203> .

COHEN, ERIC, (1974). „Who is a Tourist?: A Conceptual Clarification.“ *The Sociological Review*, 22(4), 527-555, <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1974.tb00507.x>

ČTK, „Do Prahy přijede spisovatel Coelho, v češtině se prodal milion jeho knih“ [online], *lidovky.cz*, 2016, citováno prosinec 2018, dostupné online na: http://www.lidovky.cz/do-prahy-prijede-coelho-v-cestine-se-prodal-milion-jeho-knih-p43-/kultura.aspx?c=A160309_095428_ln_kultura_hep

DEL SAZ, AUGUSTÍN, *Literatura iberoamericana*. Barcelona: Editorial Juventud, 1978, s. 193. ISBN 84-261-1505-5.

"El camino de Santiago en cifras.",[online], *Galiwonders.com*, 2017, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://galiwonders.com/es/blog/el-camino-de-santiago-cifras/>

FAJKUSOVÁ, Andrea, „*COELHO: DEBO MI FAMA AL NIÑO JESÚS DE PRAGA*“ [online], *radio.cz/es*, 2005, citováno prosinec 2018, dostupné online na: <http://www.radio.cz/es/rubrica/notas/coelho-debo-mi-fama-al-nino-jesus-de-praga>

FEILER, BRUCE, „The New Allure of Sacred Pilgrimages“,[online], *The New York Times*, 2014, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://www.nytimes.com/2014/12/21/sunday-review/the-new-allure-of-sacred-pilgrimages.html>

FREYOVÁ, NANCY L., *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1998. ISBN 0520217519

FREYOVÁ, NANCY, „The Smart Camino: Pilgrimage in the Internet Age“ [online], *Walking to presence*, září 2017, citováno květen 2019, dostupné online na:

<https://www.walkingtopresence.com/home/research/text-pilgrimage-in-the-internet-age>

GOODYEAROVÁ, DANA, „The Magus: The astonishing appeal of Paulo Coelho“ [online], *The New Yorker*, 2007, citováno březen 2019, dostupné online na: <https://www.newyorker.com/magazine/2007/05/07/the-magus>

HALÍK, TOMÁŠ, „O ateismu, pochybnostech a víře“ [online], *halik.cz*, 2015, citováno duben 2019, dostupné online na: http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/nabozenstvi-spolecnost/clanek/45/?fbclid=IwAR1Pjd9-tXiuSl_UsVik7LhOdCtKmGzLRsYuARG9JuLhNarbx8XFyN-AsR4

CHORVÁT, IVAN, „Turista a turizmus ako metafory pohybu a pobytu človeka v modernej spoločnosti. K niektorým vybraným koncepciám sociológie turizmu“ [online], *journals.muni.cz*, 1/2006, citováno únor 2019, dostupné online na: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/viewFile/5523/4621

„International Religious Tourism and Pilgrimage Conference“ [online], *Institute for Religious Tourism and Pilgrimage*, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://irtp.co.uk/>

IVAKHIV, ADRIAN, Power trips: Making Sacred Space Through New Age Pilgrimage. In: KEMP DAREN, LEWIS, R. JAMES, Handbook of New Age, BRILL, 2007, ISBN 9004153551

JEFFRIES, STUART, „Paulo Coelho on Jesus, Twitter and the difference between defeat and failure“ [online], *theguardian.com*, 2013, citováno prosinec 2018, dostupné online na: <https://www.theguardian.com/books/2013/mar/17/paulo-coelho-manuscript-found-in-accra>

KAPUSTA, JAN. „Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: Zkušenost pouti do Santiaga de Compostela.“ Český Lid 98, 2/2011: s. 135-53, <http://www.jstor.org/stable/42640395>.

KAPUSTA, JAN, „Poutnictví, nebo turismus? Přehodnocení náboženských a sekulárních cest za nevšedností“, *ANTROPOWEBZIN* [online], 2011, citováno březen 2019, dostupné online na:

<http://www.antropoweb.cz/cs/poutnictvi-nebo-turismus-prehodnoceni-nabozenskych-a-sekularnich-cest-za-nevsednosti>

KOSTIČOVÁ, ZUZANA M., "Cesty za duchovními průvodci: Démoni a andělé v díle Paula Coelho", *DINGIR* 3 (3, 2013): s. 97-99.

LUŽNÝ, DUŠAN., NEŠPOR, R. ZDENĚK, *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, Praha: Malvern, 2008, ISBN 978-80-87580-08-0.

LUŽNÝ, DUŠAN, VÁCLAVÍK, DAVID, *Individualizace náboženství a identita: poznámky k současné sociologii náboženství*, Praha: Malvern, 2010. ISBN 978-80-86702-69-8.

MORAIS, FERNANDO, *Mág: Paulo Coelho - podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0126-3.

MRÁZEK, MILOŠ, „Nová čísla o evropské religiozitě: Češi stále výjimkou.“, [online], *DINGIR*, 2017, citováno prosinec 2018, dostupné online na: <http://info.dingir.cz/2017/05/nova-cisla-o-evropske-religiozite-cesi-stale-vyjimkou/>

„O autorovi“ [online], *coelho.cz*, citováno duben 2019, dostupné online na: <http://www.coelho.cz/o-autorovi.html>

"Oficina del peregrino" [online], <https://oficinadelperegrino.com/en/>, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://oficinadelperegrino.com/en/>

OHLER, NORBERT, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1510-0.

STEGAGNOVÁ PICCHIOVÁ, LUIANA, *Dějiny brazilské literatury*, Praha: Torst, 2007. ISBN 978-80-7215-322-0.

„The English Version of the Book V Codex Calixtinus“ [online], *codexcalixtinus.es*, citováno duben 2019, dostupné online na: <https://codexcalixtinus.es/the-english-version-of-the-book-v->

[codex-calixtinus/](#)

TURNER, VICTOR/TURNEROVÁ, EDITH, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*, New York: Columbia University Press, 1978. ISBN 0-231-04287-6.

TURNER, VICTOR, *Průběh rituálu*, Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-722-6900-3

„Ultreia - spolek českých svatojakubských poutníků“ [online], *Ultreia.cz*, citováno duben 2019
dostupné online na: <https://www.ultreia.cz/>

ZWISLEROVÁ, LAUREL, „Pagan Pilgrimage: New Religious Movements Research on Sacred

Travel within Pagan and New Age Communities", *Religion Compass* 5 (7, 2011): s. 326-342,
<https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2011.00282.x>

„1st UNWTO International Congress on Tourism & Pilgrimages“ [online] *Ethics World Tourism Organization*, 2014, citováno duben 2019, dostupné online na:
<https://ethics.unwto.org/event/1st-unwto-international-congress-tourism-pilgrimages>.

„50 nejprodávanějších knih roku 2016“ [online], *Neoluxor.cz*, 2016, citováno duben 2019,
dostupné online na: <https://luxor.cz/blog/specialy/50-nejprodavanejsich-knih-roku-2016--1622/>